

1-2-3-4.
SZÁM

SZÉKELY

ÚTKERESŐ

IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT · 1990-BEN ALAPÍTOTTA BEKE SÁNDOR · X. ÉVFOLYAM · 1999

• FŐSZERKESZTŐ: BEKE SÁNDOR •

▼ 10 éves a Székely Útkereső ▼

- ▼ Ráduly János: NEMZETI KINCSEINK - A ROVÁSÍRÁS ▼ Beke Sándor VERSEI ▼
▼ Csire Gabriella: SZÍNARANY AZ ÁGA, LEVELE ▼
▼ Benedek Elek: ÉDES ANYAFÖLDEM ▼ Benedek Elek VERSEI ▼
▼ Gábor Dénes: A SZÉKELY ÚTKERESŐTŐL AZ ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓIG ▼
▼ Csire Gabriella: SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK ▼
▼ Beke Sándor: ÜNNEP ÉS BÚCSÚ avagy EGYIK KEZÜNKBEN ZÁSZLÓ,
A MÁSIKBAN PENNA ▼

„Légy híve rendületlenül
Hazádnak, oh magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.”

(Vörösmarty Mihály: SZÓZAT)

1. A székely (magyar) rovásírás legelső említése – a 895-ös honfoglalás utáni évszázadokról van szó – 13. századi: Kézai Simon, aki IV. László királynak (1272–1290) volt az „udvari klerikusa”, latin nyelvű Gestájában – 1282–1283 táján – azt írja, hogy az Erdélyben lakó székelyek „...a Blakokkal összeegyeztetve, mint mondják, azok betűit használják”. Mai értelmezésben: Erdély magyarjai egy másfajta, tehát nem latin betűs írást is ismertek. Munkájában nem közöl egyetlen rovásjegyet sem: a mondatösszefüggés elárulja, hogy ő maga is csak *hallomásból* szerzett tudomást erről a sajátos írásfajtról.

2. A következő két évszázadban megjelent munkák már az említett írástípus jellegéről is tudósítanak. Káldi Márk Képes Krónikájában (14. sz. közepe) ezt olvassuk: „Ezek a székelyek – azt mondja a krónika – kik a scythiai betűket még el nem felejtették, azokat nem ténta és papír segítségével, hanem pálczákra metszés mesterségével rovás módjára használják”. A következő évszázadban, pontosabban 1488-ban Thuróczy János Krónikája előbeszédében, szintén megállapítja: „Mert e(me) mi időnkben is ezen nemzet egy része, mely az ország erdélyi határain lakik, bizonyos jegyeket ró fára, s az eféle írásmóddal betűk gyanánt él”. Thuróczy tehát – minden bizonnyal – látott is rováslemléket.

3. Az előző két idézet félreérthetetlenül utal arra, hogy a betűket „rovás módjára” használták, azaz metszték. Ezért ezt a fajta emlékményt feliratos (epigráfiai) „írásságnak” nevezzük. A pontos meghatározást Jakó Zsigmondtól idézzük: „...a régi írásokkal kapcsolatos stúdiumok már a XIX. században különféle segédtudományokká differenciálódtak. A kőbe, ércbe vagy más szilárd anyagba vésett írásemlékek a feliratban (epigráfia) ...körébe kerültek át. A paleográfia önállóan ma már csak azokkal az emlékekkel foglalkozik, amelyeket íróvesszővel (*stilus*), írónád-dal és íróttal (*calameus* vagy *penna*)... írtak”.

A székely (magyar) rovásíráshoz az emlékmény egy része feliratos, más része pedig paleográfiai. Ez utóbbit irodalmi vagy kéziratos emlékménynak is nevezzük. Megjegyezzük, hogy a legtöbb fennmaradt emlék és ábécé az utóbbi csoportba sorolható. Magunk – elvettve a nagyon sokféle, már-már áttekinthetetlen osztályozási kísérleteket – feliratos illetve kéziratos emlékekről beszélünk. Néhány eredeti feliratos emlékműnk elpusztult már, ezek másolatokban maradtak fenn: ezt az anyagot is epigráfiai tekintjük, hiszen eredetije, „előképe”, mintája szilárd anyagba volt vésve.

4. Káldi Márk említi először, hogy a székely (magyar) rovásírás „scythiai” eredetű. A régi történelmi kútfők szinte egyöntetűen a Keleti-Kárpátoktól keletre elterülő birodalmat (birodalmakat) nevezték Szkítiának. Régies magyar neve Szittyország, amely Bél Mátyás (1684–1749) szerint „...szkíta név alatt lassanként igen sok és nagy területen lakó népet foglalnak össze”. A szkíták rovásírás-tudása

egyre bizonyosabbá válik. A nyomukba sereglett népek sokfélesége is – főleg a népvándorlás korában – már ismerte a rovásírást. Érett formáját az 552–555-ben létrejött ótörk birodalomban eléggé széleskörűen használták. A kazárok is tudtak „rovásul” írni, a magyarság pedig több emberöltőn át Kazáriában (is) élt.

5. Néhány írásjegyük – hangsúlyozzuk: alig néhány – hasonlít a sumér (szumír) ékírást megelőző képirás egyik-másik alakjához. Tudvalevő, hogy az újkőkori tordosi műveltséghez tartozó tartariai (tatárlaki) táblák szintén Erdélyben készültek. Nicolae Vlăssă történetész kutatásai ezen a téren rendhagyó jelentőségűek. Rovásírás volt a föníciai (ebből fejlődött később ki a görög ábécé), valamint a még mindig titokzatos etruszk írás is. Az arámi (araméus) nyelv és alfabetum több mint egy évezredig az érintkezés egyik fő eszköze volt Mezopotámiától az Arab-félszigetig. Hatásuk az ótörk írásrendszerben is kimutatható. Ma már nem titok, hogy mind a latin, mind a germán rúnák az etruszk írás alpesi változatából jöttek létre. A rúnákat főleg a gótok terjesztették el Európában. És írni tudtak az avarok is, előkerült nyelvmemlékeik száma egyre gyarapszik. Tehát adott volt a lehetőség arra, hogy különböző ábécék hassanak egymásra, és így bizonyos ötvöződés jöjjön létre. A híres-nevezetes nagyszentmiklósi aranykincs népi hovatartozásáról jegyezte meg László Gyula: „A számba jöhető népek közül az utóbbi időben csaknem kizárólag három népről esik szó: az avarról, a bolgárról és a magyarról... e három közül nem egyik vagy másik környezetében készültek a kincs edényei, hanem mindhároméban”.

Ráduly János

6. A leírtakból logikusan következik, hogy mind Erdélyben, mind az egész Kárpát-medencében több rovásírásrendszer is létezhetett. Vannak rováslemlékeink, amelyeknek jelkészletében eddig ismeretlen betűtípusok fordulnak elő (például a homoródkarácsonyfalvi és a berekeresztúri templomok köfeliratai, a vadasdi jelkő stb.). Ezek javarészt megfigyelhetetlenek. Az újabb megújabb feliratok előkerülése bizonyára erősíteni fogja meglátásunkat.

7. A továbbiakban a székely (magyar) rovásírás „természetről” kívánunk szólni.

Miért beszél a legtöbb szakkutató *székely írásról*? Azért, mert ezt a fajta rovásírást elsősorban a székelység őrizte meg, el egészen napjainkig. A Székelyföldről került elő a legtöbb és a legerjedelmesebb rováslemlék, s régi írástudóink zöme is „székelynek” (néha hunnak vagy szkítiának) nevezte ezt az írásfajta. A székelység nagy megőrző szerepe tehát elvitathatatlan, sőt, helyen-helyen újabban is használják ezeket a régi betűket, azt igazolandó, hogy rovásírásunk most is él és funkcionál, ősi mivoltunkra emlékeztetve.

8. Különleges érdekessége rovásírásunknak, hogy az elolvasás nem balról jobbra, hanem jobbról balra történik. Emiatt a betűk „arca” mindig balra mutat. Gondolunk itt például – többek között – az A (ä), E (É) J, M, N, P, T betűkre. Jobbról balra írták egykor a föníciai, az etruszk és az ótörk feliratokat is. A germán rúnák viszont balról jobbra olvashatóak. Hasonló „megoldás” a székely (magyar) rovásírásban is van. Az 1515-ből származó isztambuli felirat például balról jobbra tartó olvasatot kíván.

9. Másik különlegesség, hogy régi emlékményeinkben nem jelölték a magánhangzók hosszúságát és a kettőzött mássalhangzókat is csak egy betűvel írták. Csupán a kései

A székelyderzsi templom téglafelirata

(Ráduly János rajza)

kézírtos feliratokban tűnnek föl az Á, É, Ó, Ő betűk, s kezdik jelölni a hosszú mássalhangzókat.

10. Már Bonfini (1425 körül – 1502), Mátyás király történetírója észrevette, hogy a székelyek, akiknek „Scythiai betűik” vannak, írásukban „...kevés jeggyei sok értelmet foglalnak egybe”. A történetíró megállapítása a székely (magyar) rovásírás rövidítési rendszerére vonatkozik. A rövidítésre való törekvés fő magyarázata, hogy a betűket *róni* kellett, tehát arra törekedtek, hogy minél kevesebb betűt írjanak a „fácskára” vagy a köre (téglára). Persze, úgy kellett rövidíteniük, hogy a szó, a mondat ne veszítse el az értelmét, a jelentését.

A rövidítés egyik „eljárása” egyes magánhangzók egyszerű elhagyása, azaz „ugratása”. Közöljük az isztambuli rovásszöveg olvasatát, a szavakban a mellőzött magánhangzókat kisbetűkkel jelöljük. Íme: eZeR ÖCÁZ TIZeNÖT eSZTeNDÖBeN ÍRTÁKeSZT LÁSZLÓ KIRÁLYÖT KÖVeTÉT VÁRADTÁK It (eSZT?)

BILAJI BaRLABÁS KeTÖeSZTeNDeJIK ITVALTOM TÖN CSÁSZÁR

KeDeJI SZéKeL TaMÁS ÍRTÁNeSZT SZeLiMBÖK CSÁSZÁR IDéTBeN SZÁZLÓVAL.

Most jelöljük, melyik magánhangzó hányszor maradt el:
e: 18; é: 3; á: 2; a: 2; i: 1; ö: 1.

Összesen: 27.

A számadatok jól mutatják, hogy a legtöbbször az e betű maradt el, ezt követi az é betű. Rovás emlékünkn egyet

eSZT; KeTÖeSZTeNDeJIK; SZÁZLÓVAL. Az egybeírás néha kötelező, ugyanis olyan helyzet adódik, hogy az első szó utolsó betűje ligatúrát alkot a második szó első betűjével, így az egybeírás elkerülhetetlenné válik. Ez a „megoldás” aránylag ritkán fordul elő. A szavak egybeírásának jelensége több évezredes múltba tekint vissza. Csak érdekességként említjük meg: vannak olyan föníciai és korai görög feliratok, amelyeknek szövegét egyáltalán „...nem tagolják szóközök” (Kéki Béla).

14. Külön is érdekes kérdéskör a szóelválasztó jelek megléte. Vékony Gábor említi, hogy „...A türk rovásírásban a szavakat kettőspontok (:) választják el egymástól (az Orkhon folyó menti emlékeken csak ezeket találjuk, másutt más választójele is előfordul). A székely (magyar) rovásírás is ismeri a szóelválasztó, illetve a betűelválasztó jeleket. A csíkszentmihályi-csíkszentmihályi feliratban négy, egymás fölé helyezett ponttal, míg az isztambuli rovás emlékekben egy ponttal határolták el egymástól a szavakat. Érdekes megoldást találunk a vargyasi (13. sz. vége, 14. sz. eleje) felirat esetében: az első és a második szó között két pont látható, amelyeket egy enyhén oválosodó vonallal kötöttek össze”. Erre a vonalra azért volt szükség, mert a keresztelődence felülete nagyon szemcsés és a két pont „elvezett volna” a sok apró gödröcske között. A berekeresztúri templom emlékei között is látunk szóelválasztó pontot. Például: B . T PALÉR (azaz pallér); A. S. A rovásírásunkban használt pontok, mint szóelválasztó jelek, számos régi latin meg magyar epigráfiai feliratban is előfordulnak. A magyarázat talán kézenfekvő: „...ezeknek a szó- meg betűelválasztó jeleknek a megléte valójában a székely (magyar) rovásírás erős hatásáról tanúskodik”. Íme egyetlen példa, amely a berekeresztúri templomtoronyban található: HF: MARTINO: WAS ARHELIJ: HARANGOZÓ: 1604: A WAS ARHELIJ szó esetében a rovó nem használt választójelet, a szó második része ugyanis új sorban folytatódik.

15. Író-olvasó találkozók alkalmával, az előadások elhangzása után, a leggyakoribb kérdések így hangzanak: végül is hány magyar rovás emlékünkn van és melyek azok?

Kezdjük hát a sort a honfoglaláskori, Kalocsa környéki rovás emlékekkel, amely a halomi temetőben került elő egy csontlemezen, tegezfeliratként. Dienes István közölte, megfajlásával pedig Vékony Gábor foglalkozott (In: Rovásírás a Kárpát-medencében. Szeged, 1992). Szerinte a tizenegy jelből álló emlék „...a kazáriai és a Kazáriával rokon ázsiai írás(ok) körében értelmezhető”. Jelentése: „Tíznyilas tegezszel győzz!” Tehát török nyelvű „varázsszöveggel” (pontosabban: mondattal) állunk szemben.

Magyarországi temetőkből számos 11–15. századi rovásírásos gyűrű is előkerült, ezek egy részét egyes kutatók „csak” írásutánszatoknak tekintik. Arról általában kevesebb szó esik, hogy ezek a feliratok milyen írást (írásokat) is utánoznak. És következik „a pécsi kőbe vésett rovásfeliratos címerpajzs kb. a XIII–XIV. századból”, amelynek megfajlásával Forrai Sándor (is) foglalkozott. (...)

A bögözi templom betűcsoportja

(Ráduly János rajza)

Nemzeti kincsünk – a rovásírás

lenegyszer sem jelölte őket. Volt olyan meglátás, hogy rovásírásunk csupán az e (é) magánhangzót mellőzi, de lám, a jelen szöveg is jól igazolja, hogy bizonyos esetekben az a, á, i, ö stb. hangok is elhagyhatók. S az „elhagyással” elég tetemes helyet „spórolt” a rovó.

11. Ugyancsak a tömörítést segítette elő a betűösszevonások (ligatúrák) elég gyakori használata. Sándor Klára, aki jó összefoglalót írt a bolognai rovás emlékekről, könyvében külön fejezetben foglalkozik a ligatúrák létrehozásának kérdésével. Hangsúlyozza: „...azokat az egymás mellett álló betűket, amelyek alakja erre lehetőséget ad, összevonják, vagyis egy betű bal oldali vonalát felhasználják a következő betű jobb oldali vonalaként...” Leggyakrabban egy mássalhangzót és egy magánhangzót kapcsolnak egybe. Így jött létre az említett emlékből az ul, da, la, na, bi, csi, si, bo stb. összevonás. De vannak példák két mássalhangzó egybevonására is: bt, ck, nc, nd, st, nk stb. Megtörténik, hogy nem csak két betűt, hanem hármat, esetleg négyet is összevonnak. Például: alb, alb(r)t. A ligatúrák létrejöttében fontos szerepet játszik (játszott) az egyéni lelemény, a helyzet jó felismerése és a kezűgyesség.

12. Szintén a tömörítést szolgálja néhány olyan különleges jel megléte, amely eredetileg – talán – fogalomjel, szójel lehetett. Telegdi János 1598-ban megjelent tankönyvében ezeket a betűformákat „a szavak fejének” nevezte. A megnevezés értelmén a szaktudósok mai napig is töprengenek. Eredetüket egyesek a képirásig vezetik vissza. Egy dolog bizonyos: az eddig előkerült emléktárgyakban ezek a jelek – egyelőre – csak betűösszevonásként szerepelnek: aNT, eNT, aMB, iMB, eND, UNK stb.

13. A már bemutatott isztambuli felirat szövegében felfigyelhettünk arra, hogy jónéhány szót egybeírtak: ÍRTÁK-

Kint állsz a Szürke Falnál,
hangodat édesíti
az erdélyi homály,
a vers
szívátültetése
lobog
az égő pódiumon,
lánggra lobbannak a kordinák,
lázadó lelkiállapotok
hangját
fújja a szél,
sodorja huzat parasztszívekbe,
kozmosz-katlanként forr a szó,
a lobogó,
a szabadság denevérei véreznek
a magyar nyelv
éjszakáján,
ajkaid lilák
az elégett szótól
és nincs más,
mi marasztaljon,
csak a sárkánykoncerteken
fölközző
vérvörös erdélyi táj,
köd-jelenségek,
lebilincselte éjszakák,
félbeszakadt
álmok tejútja
a Házsongárd fölött,
Szilágyi Domokos
bebalzsamozott szívében
a fagyöngy fehér virágai,
sosemvolt édenkertek,
sosemlesz jövőnk
a sohanincs hazában
az a Szürke Fal,
ahol állsz
mereven,
és fáj már benned a vers,
az ómagyar ének,
hol szavaid fölött
egyre gyűl,
sűrűsödik
az erdélyi homály.

(Székelyudvarhely, 1995)

**HÁROMSOROS,
MELYET A MEGBETEGEDET
VÁNDORMADARAK MONDTAK EGYSZER,
SZEPTEMBER ELEJÉN, V ALAKÚ ŐSZBEN**

i t t m a r a d n i
a l e g s z e b b
l á z a d á s

(Brassó, 1981)

UDVAR

A házat ezernyolcszázban építették,
de azután még sokan laktak itt...
S míg jelenné kásásodtak az évek
a világnyi metamorfózisban,
régóta csendet intenek
a csűrkapura fölakasztott száztíz kaszák,
a szüette füstös tölgyfagerendák
s a sötét ablakok —

Salétrom-kiütéseken,
hullámzó kék falon,
meglazult faszegeken,
idő nyakában koloncként a járom,
s a tornácoszlopon olyan rég,
hogy ott dölyfösködik a köcsög:
hasáról lepattogzott a század —

Kemence hamujában szundikálnak
a cipő-évek,
kakastéj-patakokkal,
mézespogácsa-erdőkkel —
Összerogyott csűrkapun,
mint egy térkép,
báránbőr feszül szétrepedve,
csak a kóc-szörzet tartja össze
azt a húsvéti bégetés-szimfóniát —

A faszín mellé
félredobott dagasztóteknőben
poshad az esővíz;
békaporontyok
s döglött legyek
tengere —
Szomjúzóknak
betojpadt lyukas vödör áll a pajta előtt,
s a kerti paszulykaróra
már csak gyom-indák kúsznak,
otthonosan,
mint napjainkra a nyomorúság...

S.még mi van itt?!...

Kövér fű magaslik,
kőmény is nő az udvaron,
s az útra kihajlott viráglapikat,
mikor hazavánszorgott a csorda,
nagytogyú kecskék legelik csendben,
s ha szunnyadni készül a falu,
s fejére hull az éj sötétje,
a kecskék akkor is legelnek:
nem csattan a kert mögül virágos ostor,
mert v a l a k i
nincsen itthon...

(Gyepes, 1981)

VERSEI

KOROMFEKETE ÉS EZÜSTFEHÉR

koromfekete harmat
koromfekete virág
koromfekete szemeimben
ezüstfehér világ
koromfekete harangszó
koromfekete szívdobogás
koromfekete álmaimban
ezüstfehér világ
koromfekete ködben
koromfekete lélek
szabad-e itt ezüstfehéren
koromfekete énekben
koromfeketén hallgatni
koromfeketén ezüstfehéren

(Székelyudvarhely, 1985)

TÜCSÖKSZERENÁD

Szüleimnek

Mint csörgősipkás bohócok
úgy enyelegnek
züllött arcú nyarak közepén,
muzsikálnak,
dözsölnek és fontoskodnak
álokoskodó
fejük fölött
reményzöld lauruszokkal.
Igen,
tücskök ezek,
apám,
búzaföldeken és kukoricásokban,
elhanyagolt kaszálókon,
gabonatarak mögött
és városi parkokban,
szökőkutak
és dísznövények árnyékában,
kezükben
stradivári-hegedűkkel,
nagybögőkkel,
rézkürtökkel és tárogatókkal.
És hallatják
fenséges szerenádjaikat
züllött arcú nyarak közepén
és kőrtáncot járnak
bálványimádón
a Nagy Semmi körül
és dísztelenkednek,
mint nyamvadt csepűrágók,
s amikor elfogy a kedvük,
nagy telek árnyékában
falfehéren
tanakodnak a hangyaboly körül,

s felfuvalkodva betolakodnak.
Igen,
tücskök ezek,
anyám,
betolakodnak
a kiépített hangyabolyba,
éhesen kinyitják a kamra ajtaját
és számolgatni kezdik
a befőttes üvegeket is
és legjobb esetben
kölcson kérnek,
ó,
ezek a tücskök,
ezek a jókedvű muzsikuskok,
ezek a betyárok,
züllött arcú nyarak
prímásai
éhesen egyszer majd
leteszik
a stradivári-hegedűket,
belerúgnak a nagybögőkbe,
falakhoz verik rézkürtjeiket
és tárogatóikat
és nagy havak hullnak majd
szerenádjaikra,
és kőrtáncaik helyén
kiég a letaposott fű,
és egyszer majd valaki tücsökórákon
tanítómeséket
olvas föl nekik,
mert tücsökszerenádból
nem lehet élni,
s egy életen át nagy telek
kapui előtt
stradivári-hegedűkkel
téli koldusként
énekelni...

(Brassó-Székelyudvarhely, 1989)

JÖVŐ IDŐBEN – NYELVTAN ÓRÁN

mi születni fogunk
mi jönni fogunk
mi beszélni fogunk
mi tenni fogunk
mi hinni fogunk
mi örülni fogunk
mi nevetni fogunk
mi szeretni fogunk
mi emlékezni fogunk

na jól van
gyerekek
most leülhettek
mondta
a tanár elvtárs
mikor igeragozásból
ismét jelesre
állt az osztály
ezerkilencszáznyolcvanhat
október huszonharmadikán

(Székelyudvarhely, 1986)

Erdővidéken született, ahol tündérekéről, óriásokról, csodálatos sziklavárakról szól a rege, dal csendül a nép ajkán, és mesemondás fűszerezi a munkát. Benedek Elek 140 éve látta meg a napvilágot Kisbácsonban (Kovácsna megye). Szülőhelyét a délhargitai fenyvesek övezik, és csobogó patakok, sűrűn feltörő borvízforrások, opálos ragyogású fél-drágaköveket rejtő vízmosások tették varázslatosá.

Az elemi iskolai és a kollégiumi tanulmányok befejezése után az egyetem bölcsészeti karát látogatta. Kenyerét újságíróként és íróként kereste. Kezdetben humoros tárcákat és könyvbírálatokat írt. Széles hatósugarú publicisztikai és lapszerkesztői tevékenységének méltó betetőzéseként 1922-ben visszatér szülőfalujába, ott szerkeszti-írja utolsó lehetéig a modern romániai magyar gyermek- és ifjúsági irodalmat megalapozó gyermeklapot, a Cimborát. Alkotó ereje teljében, hetven éves korában vette ki kezéből a tollat, 1929. augusztus 17-én a halál. Levelében, a töredékes sorok tanúsága szerint íróársait buzdította munkára: „fő, hogy dolgozzanak...” A befejezetlen mondat termékeny, tökéletes sorsot zárt le, és az életmű, mint sarkig tárt kapu, tessék be újabb és újabb nemzedékeket a mesebirodalomba, melyet páratlan alkotókedv és szívós munkabírási teremtett – Benedek Elek ragyogó írásművészete.

A legtermékenyebb írók közé tartozik: rengeteg apróbb írásán kívül 166 kötetét tartja számon az irodalomtörténet. Írt novellákat, karcolatokat és ifjúsági regényeket. A szokványostól elütő leányregényeit a valóság ihlette. E művek szereplői a mindennapi élet forgatagában keresik önmegvalósítási lehetőségeiket. Nem ábrándozás, hanem küzdelem

140 éve született

lehetne a címe az egykor oly népszerű leányregényeknek (Huszár Anna, Katalin, Uzoni Margit, Zsuzsika könyve, Mária). A serdülő korosztálya, elsősorban a fiúkra gondolt, amikor megalkotta az Édes kicsi gazdát, A félkezű óriást és a Két gazdag ifjú történetét. Saját gyermek- és ifjúkorát kordokumentumnak is beillő önéletrajzi regényéből, az Édes anyaföldemből ismerjük.

Bár nagyszabású meseírói tevékenysége elhomályosította a novelláiban, regényeiben és vallomásaiban élő író, egyetlen sora sincs, amely ne igazolná nemes szándékát, hogy minden erejét szülőföldjének és népének áldozza: „Elmém, szívem az édes anyaföldből fog táplálkozni – teszi föl magában már fiatalon. – Bárhova helyezem történeteimet, mindig az én falumat, az én erdőmet, az én mezőmet, az én erdőzugasos, vadgalambszólásos szép Erdővidékemet látom”.

Csire Gabriella

Életművében meséi foglalják el a legjelentősebb helyet. Minden lépése e csodás műfaj felé irányult. Már gyermekkorában kiváló mesterei voltak. Földművelő édesapja olvasott, hallomásból ismert és átért történetekkel, mulattató históriákkal kedveskedett közvetlen környezetének. „Az ő egyszerű, cicomátlan beszéde, az ő meg-megpihenése, felsóhajtása, aztán csendes tovább indulása: ez mind benne van az én meséimben, s bennük van – szeretném hinni, hogy bennük van – az ő lelkének nemessége, életének tisztasága, egyszerűsége, gyöngéd szívének melegsége” – vallja az író. Másik mesemondója Rigó Anis volt, a szépszájú gyermekleány, aki zsellérsorban élt, de a fonóban és a kukoricafosztáskor megjegyzett történeteket kiváló érzékel cifrázta a kis Elek unszolására. A „nagyokat füllentő vén Demeter Andrást is tanítómesterei közé sorolta, aki sosem fogyott ki a jóízű tréfákból. Erdő, mező, hegy, völgy, falu – minden mesélt az élénk fantáziájú gyermeknek. S ha gombászni ment az erdőre, a teli kosárnál értékesebbet vitt haza, Grimm-mesét vagy állatmesét, mert a felnőttek mesével kedveskedtek neki. Ebbe az igézetes faluba, bűvös erdőrengetegbe gyökerezik népköltészet

A Cimborá fedőlappja

Benedek Elek

iránti olthatatlan szeretete. Nem csoda, ha ilyen indíttatás után Benedek Elek mesegyűjtővé, majd mesemondóvá és meseíróvá lett.

Eleinte székely népmeséket gyűjtött – szám szerint százhetvenet. Azután az egész – gyűjteményekben, itt-ott elszórt, igénytelen, gyarló nyelvezettel lejegyzett – mesekincs közkinccsé tételére vállalkozott. Öt kötetes monumentális népmese kiadványa, a Magyar mese- és mondavilág 389 mesét és mondát tartalmaz. Ezek megőrzik a nép észjárását, természetes, zamatos beszédét, ugyanakkor az egységes, pompás előadásmód elevenné, élővé varázsolja valamennyit, az író lelkéből sarjadt remekművekké. Benedek Elek sajátos eljárással szűrte át magán a gyűjteményekből származó, néptől hallott, lejegyzett vagy más nyelvekből fordított meséket: szabadon fogalmazott, szavait egy műegyetemi diák jegyezte le gyorsírással. A gyors

SZÍNARANY AZ ÁGA, LEVELE

írásból gépirásba áttett kéziratot kis javítással vagy javítás nélkül adta nyomdába. Ez az alkotási mód magyarázza, miért érezzük úgy, mintha mesemondót hallgatnánk, s nem írott szöveget olvasnánk. Benedek Elek meséi rendkívül dinamikusak, jóformán minden mondat továbbblöki a cselekményt. Izgalmas párbeszédek, a legszükségesebbre szorítókozó leírások és találó, szellemes csattanók vallanak rá leginkább. Nem gyűjtőként, nem íróként tüntette föl a nevét a címlapokon, hanem mesemondóként, mindig így: „Meséli Benedek Elek”.

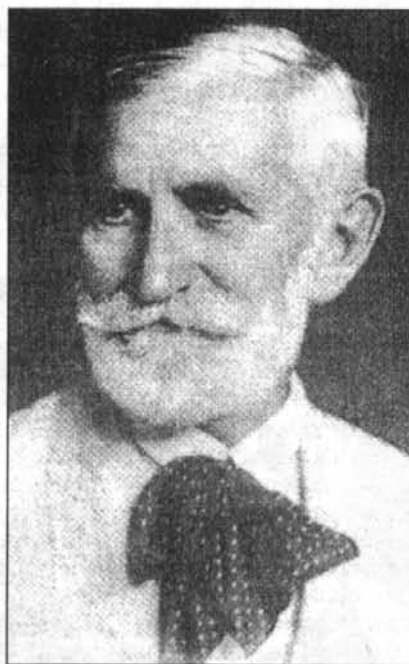
„Színes” mesekönyvei a világ legszebb meséivel ajándékozták meg gyermekolvasóit. Így jelent meg rendre a Kék mesekönyv, a Piros mesekönyv, az Arany mesekönyv és az Ezüst mesekönyv – 38 nép 112 meséje. Az 1892-ben indított és általa szerkesztett Benedek Elek Kis Könyvtára című sorozatban ugyanakkor a szülőföld folklórkincsére összpontosított: a román és a szász népmesékből készült igényes válogatásokra.

Először hetilapjának gyermekolvasói szólították Elek Apónak. A hetvenes éveibe lépő író pályája végén a Cimborát tekintette életcéljának és az ifjúsági irodalom föllendítését. Hetente írta állandó ro-

vatát a képesújságba (Elek apó üzeni címmel), jelentős levelezést folytatott író társaival, a lap munkatársaival és a gyermekolvasókkal – mintegy hatvan gyermeknek válaszolt naponta, nagyapai szeretettel. Felolvasó körutakat tett, mesedélutánokat tartott. Lerakta esztétikai és erkölcsi értékben gazdag modern gyermekirodalmunk alapjait. Később – amint teltek-múltak az évek, s kötetait újra meg újra felragyogtatták az évtizedek – mindenki így emlegette már, ha felidézte jóságos mosolyát, szikár alakját és nemes jellemét.

Szülőfalujában, Kisbaconban a Barót patak folyásával párhuzamosan futó utcácskán iskoláscsoportok százai igyekeznek oda, ahol Benedek Elek Emlékháza áll. Aki a falu környékét is bejárja, egyszer csak völgykatlanra, s a rég elhagyott tárna üregében kicsiny tóra bukkan: „Benedek Elek tavas barlangjára”. Bizonyára azért hívják így a természeti ritkaságot, mert ilyen tüneménnyel csak az aranyerdőn átkelő mesehősök szoktak találkozni. Valamivel odébb, ha a bodvaji vashámor felé vesszük utunkat, égerfából kirakott parányi borvízmedencét pillantunk meg. A nép „Elek apó feredőjének” nevezi, mert azt tarja, hogy aki megmártózik benne, örökre fiatal marad és halhatatlan, akár az aranyhajú tündér vagy az erdőzöldítő királyleány.

„Én csupán a nép mesemondó fia vagyok” – mondotta magáról. A mi Elek apónk ő – vallja most széles olvasótábora és minden irodalmi értékre, tiszta forrásból táplálkozó mesére kíváncsi gyermek. Nagyapó mesefájának színarany az ága, levele – kis unokáinak, az olvasó gyermekeknek termi gyümölcsseit.

Elek apó

Benedek Elek, a nagy mesemondó Kisbaconban született — akkoriban Udvarhely megyéhez, ma Háromszékhez tartozó faluban — 1859. szeptember 30-án. Apja gazdaember, a család férfitagjai mind székely huszárok voltak. Érettségi diplomát a székelyudvarhelyi református kollégiumban szerzett, egyetemi tanulmányait a budapesti egyetem bölcsészeti karán végezte. 1881-ben a *Budapesti Hírlap* munkatársa lesz. Rendre több újságot szerkeszt, köztük a tanügyiek lapját, a *Nemzeti Iskolát*, majd a *Néptanítók Lapját*. Ifjúsági könyvvállalatot vezet *Kis Könyvtár*, később *Elek Nagypó Könyvtára* címmel. Gondozásában több mint 200 kötetecske jelent meg. Pósa Lajossal együtt *Az én új-*

ságom, majd a *Jó Pajtás* című gyermeklap társszerkesztője.

Már diákkorában gyűjt népmesét, első kötete a Székely Tündérszág (1884) korai gyűjtését tartalmazza. Legtöbb kiadást megért művei közül a 10 kötetes *Magyar mese- és mondavilág*, a *Testamentum és 6 levél*, valamint önéletrajza, az *Édes anyaföldem!* emelkedik ki. Kisgyermek és fiatalok számára is rengeteget írt, átdolgozta Arany János *Toldiját*, Zrínyi Miklós *A szigeti veszedelem* című elbeszélő költeményét. Színpadí művei közül 3 felvonásos mesejátéka, a *Többsincs királyfi* szerepel ma is változatlan sikerrel. Ifjúsági regényei is igen népszerűek voltak saját korában. Legmaradandóbbnak a *Huszár Anna* bizonyult. Ifjúság számára írt törté-

nelmi munkái közül kiemelkedik *A magyar nép múltja és jelene* (1897), *Hazánk története* (1904) és a 13 kötetben kiadott *Nagy magyarok élete* című életrajzi sorozata (1905–1910).

Élete alkonyán, Kisbaconba visszaköltözve a *Cimbora* című gyermeklapot szerkesztette: bátor küzdelmet folytatott a magyar kultúra értékeinek és az anyanyelvnek a megőrzéséért. 1929. augusztus 17-én bekövetkezett halála íróasztala mellett talált. Hitvese is utána halt, hogy vele együtt szálljon a sírba. A kisbaconi írói műhely — az erdélyi magyar gyermekirodalom bölcsője — ma zarándokhely, a nagy mesemondó Em-lékháza.

Csire Gabriella

MAGVETŐ

Benedek Elek

Édes anyaföldem

(Részlet)

Tudod-e, nyájas olvasóm, mi az Őserő? Testnek s léleknek az az ereje, amely évszázadok óta porladozó ősök porából sarjadozik, s nemzedékről nemzedékre száll. Időnek, Sorsnak zordságával keményen dacoló. Romlott vért, mely titkon beléje szivárgott, szilajul dob ki, mint föld méhének minden piszkát a tűzokádó. Ő, áldott Őserő, tied a dicséret, a dicsőség, hogy a nagy összeomlás rettenetében sem reszket a kezem; hogy lelkemnek rendülése, szívemnek háborgása hirtelen lecsön-desül; hogy újra gyermekké leszek, s repeső szívvel vetem magamat szép gyermekkorom tündértárába.

...Íme visszatérek édesapámhoz. Félek, róla tökéletes képet rajzolni képtelen leszek, bár nemes alakja e könyv folyamán, újra meg újra tollam elé kerül. Nagy erős csontú, széles vállú, ölmagas ember az én apám. Mélyen fekvő fekete szem, magas, széles homlok, arcán a Benedek Huszárok jellegzetes, rózsás pirossága, melyet a halál keze is csak meghalványít, letöröltni képtelen. (Talán Judit ősanánk szerelmes lelke lehelte ezt a rózsát első gyermekének arcára, s azóta kivirágzik a nemzet-ség minden fiának, leányának arcán?) Hirtelen lobbanó harag szikrákat csíhol ki ebből a mélyen fekvő szemből, állandó jellege — szelíd mosolygós. A mesemondók mosolygása ez. Tele van a lelke olvasott, hallott, öröklött és átélte történetekkel, szeret évvödni azokkal, akiket szeret; csak úgy ömlik a tréfás, dévajkodó beszéd, s foly, folydogál csendes történet után. Megmegpihen, fel-felsőhajt, tovább üzi-füzi a történetet, s ha könyvből olvasott szomorú történetet mesél, végezetül arca, szeme mosolyra derül, megnyugtatóan szóval is a hallgatót: de hiszen ez csak — rege. Így mondja: rege. Így, és nem: mese. Sohasem mondja regénynek a regényt, hiába olvasta így regények címlapján: öneki minden történet — rege. S mivelhogy rege és nem igaz valóság, bár olvasás közben könny gyűl szemébe, hamar megvigasztalódik s megvigasztal minket is.

A gazdaságban nem ismer tréfát. A Föld az ő legnagyobb, legmélyebb, sűrű tartó szerelme. Gondatlanságot, felületességet, henyélést nem tűr. Kezén ég a munka, s megköveteli, hogy éjjen kezén háza népének, cselédjének is. Erdőre, mezőre egy kis hadsereg vonul ki, édesapám a vezére, a gyermekei, a cselédei, a napszámosok, a közkatonák. Csak édesanyám marad otthon. Az ő gyenge kezét nem égette nap heve, nem durvította kapanyél, bár valósággal szerelmes volt erdőbe, mezőbe. Ün-nepe volt, ha a háznak, a belső gazdagságnak gondját otthagyhata, s könnyű asszonygeregelyével a szénát gyűjthet.

— Az asszonynak otthon a helye — vallotta édesapám. — Mezei munkájának több a kára, mint a haszna. Miért? Mert amíg a réten egy boglyácskára való összegereblyéz, egy nagy boglyára való kárt vall a ház meg az udvar, ha nincs rajta az asszony szem. A jó asszony szem. Mert — mondogatta édesapám — a gazda nem hordhat be annyit a nagykapun, hogy a rossz asszony ki ne hordogassa a kiskapun. — De ez úgy volt mondván, hogy benne mosolygott a nyugodt ember tudata: az én feleségem nem hordja ki. Sohasem is vetett új búzát a földjébe édesapám, mindig a tavalyit. Nem is volt a búzája üszöges, konkolyos soha. De ne higgyétek, hogy azért a kiskapun nem hordtak ki sok minden jót. Nem édesanyám, hanem a „bejáró” szegény asszonyok, akik hol lisztért, hol szalonnáért, hol túróért jöttek, s üres kézzel sohasem távoztak. Nem kellett édesanyámnak rejtegetnie a gazda elől a jószívű adakozást; a gazda sem írta be könyvébe. Beírta a jóisten, aki mindent lát, s akinek bizony van erre egy nagy aranykönyve.

Csendesebb természetű munka ha folyt, mulattató históriákból ki nem fogyott. Meg-megcsendült erőd, mező az egészséges kacagástól, egy-egy pillanatra megálltak a kezek, hogy annál jobb kedvvel, annál serényebben mozogjanak utána. Kikiszemelt hol egy legényt, hol egy lányt, mindig olyat, aki értette a tréfát, s mindjárt szerzett a legénynek feleséget, a leánynak férjet, nem hozzájuk illőt.

— Látod-e — mondta a lánynak —, én tudnék neked való legényt. Ott van Buklesz Andi, az éppen illenék hozzád. Mert Andi olyan legény, akinek nem fele kár, amit megesszik. (Értsd ezalatt: hanem egész kár.)

Buklesz Andi toprongyos, torzonborz vén legény volt, a neve is csúfnév.

— Hát még milyen feleséget tudnék neked — fordult a legénynek. — Bezzeg, eltalálna téged Jákób Ráki! (Ez volt a falu leglustább leánya)

Ha nem mesélt, biztatott: daloljunk, de csak vidám nótát szeretne munka közben. Kedves ravaszság volt ez: vidám nótá gyorsítja a kezét, lassítja a szomorút.

Vannak emberek, kik csak a maguk gyermekét szeretik: édesapám meleg szívéből minden gyermeknek jutott szeretet. Gazdag gyermek, szegény gyermek egy volt neki: a gyermek — gyermek. Nem tudott úgy elmenni gyermek mellett, hogy rá ne mosolyogjon; hogy meg ne szólítsa: s ritkán indult el hazulról, hogy feneketlennek látszó zsebében ne lett volna alma. körte.

szilva, mogoró – jó gyermeknek való. Amikor én a kisbaconi „akadémiát” elvégeztem, édesapám még javakorabeli, egyenes tartású, erőteljes, egészségtől duzzadó ember volt, de már – nagyapó. Valóságos nagyapó. S ím, egyszerre a falu összes gyermekeinek nagyapója lett. Ha végigment az utcán, meg-megállították a gyermekek: Hová megyen, Huszár nagyapó? Ha több gyermek ugrálta körül, meg-megállt, le-leült a kapu elé, eltréfált velük, s aztán egyszerre csak azon vette észre magát, hogy gyermek ül a térdén, s biztatja: Vigyen Brassóba, nagyapó!

Hát vitte, hogyne vitte volna. Lovaglásra mozdult a lába, s dúdolta csöndesen:

Gyí, te, lovam, Barassóba,
Mit hozok én Andriskának?
Csengőt-bongót a nyakára,
Aranyvesszőt a hátára.
Gyí te, lovam, gyí te, gyí!

Aztán hirtelen lefordította a gyereket a térdéről, s színlelt rémülettel kiáltott: Héj, aki adta! Felborult a szekér. Héj, atyafiak, ide, ide! Segítsetek!

Volt erre kacagás meg tülekedés.

– Engem is vigyen, nagyapó! Engem is borítson fel, nagyapó! Vitte, vitte, s felborította sorba valamennyit.

Bizony nem lesz nehéz majd megmagyarázni, mért visznek a kisbaconi gyerekek virágot minden esztendőben Huszár nagyapó sírjára...

S ha vitte, vitte Barassóba a falu gyermekeit, hát engem, a legkisebbet hogyne vitt volna? Vitt ő „messzibb” is, a Romány nevű cserfaerdőbe, mely szinte a falu fölé hajlik, s nemcsak a zúgása hallik be, de a vadgalamb bűgása is. Valahányszor erre az erdőre gondolok (s de sokszor!), megcsendül lelkemben Kriza János dala:

Erdővidék az én hazám,
Székelynek szült édesanyán.
Zöld erdő zúgásán,
Vadgalamb szólásán
Nevelt fel jó apám.

Ide, ebbe az erdőbe vitt édesapám egy esős nap délutánján, amint egyszerre a nap kimosolygott.

– No, gyerekek mondta Anikónak s nekem –, kisütött a nap, menjünk gombászni.

Hétéves volt Anikó, én meg öt. Nagy kedvvel indultunk az erdőnek. Édesapám nagy öblös kosarat vitt, mi meg afféle kis kötőkosarat. Hát, szép lassan kimendegeltünk az erdőbe. Csak úgy fehérlett meg kékült a föld a keserű meg a kék hátú gombától. Ide-oda kapkodtunk, szaladgáltunk, ujjongtunk, kacagtunk, zengett az erdő. Egyszerre csak megszólal édesapám halkán: – Nézzétek, amott jön errefelé két bibarcfalvi asszony.

Én meghúzódok egy fa mögé, ti meg csak gombásszatok. Ha ideérnek az asszonyok, s kérdik, hogy kivel vagytok itt, mondjátok, hogy magatok jöttetek ide.

Mindjárt vissza is húzódtok, mi meg szép lassan szedegettük a gombát, s közben egyre közelebb jöttek az asszonyok. Ezek is gombásztak. Bezzeg, hogy az asszonyoknak ez volt az első kérdésük:

– Hát ti kivel vagytok itt, lelkem gyermekeim?

– Mi bizony magunk vagyunk – felelt Anikó.

– Ó, ne mondd!

– Magunk bizony! – erősítettem én.

– Ó, ó – csóválta fejét az egyik asszony –, halljon ide, komámasszony! Hát osztán van-e lelke s istene az olyan anyának s apának, aki ezt a szetemnyi leánkát s legénkét erdőbe eresztí? Már én Dárius kincséért sem tenném meg.

– De még én sem!

– Talán mostohaanyátok van, lelkem? – kérdezte az egyik, s feleletet sem várva, folytatta: – Mert én mátt hallottam olyan gonosz mostoháról, aki rávette az urát, hogy vigye ki a maga édoszgyermekét az erdőbe, s hagyja ott. Hát ott is hagyta. Hej, sírtak szegény gyermekök, hogy zengett belé az erdő! Kiabáltak: édoszapám! édoszapám! Hiszen kiabálhattak, otthon volt már akkor az apjuk. Hát csak bolyongtak erre, arra, keresték az utat hazafelé, s addig keresték, hogy bevesztek a rengeteg erdőbe. Csak mentek, mentek, s egyszerre csak találtak egy kicsi házat, ami csupa mézeskalácsból volt építve. Abból a...

Mondjam tovább, ne mondjam? A jó asszony végigmesélte nekünk Jancsi és Juliska világszerte ismeretes meséjét. De mi most hallottuk először, fojtogatta a sírás a torkunkat, s hej, megkönnyebült kicsi szívünk, amikor véget ért a mese, s Jancsi és Juliska helyett a vén boszorkány került az égő kemenchébe. Amikor a mesének végére jutott az asszony, akkor jutott eszébe megkérdezni, hogy: – Ugyan bizony kinek a gyermekéi vagytok, lelkem?

– Benedek Huszár János édesapámé, szolgálatjára – felelt illendően Anikó.

– Azé a nagygazdáié?

– Azé – erősítettük mind a ketten.

– Halljon ide, komámasszony – csapta össze tenyerét a mesemondó asszony. – Az a nagygazda gombászni küldi a gyermekeit! Hát akkor a szegény, hogy éljen?

Na, éppen ideje volt, hogy édesapám nagy nevetve elbűjjon a fa mögül. Bezzeg szégyenkeztek az asszonyok, a mesemondó néni kérte az „engedelmet” (a székely bocsánat helyett engedelmet kér), hogy így meg úgy, de hát ki is hitte volna.

– Jól volt ez így – nevetett édesapám. – Nem árt egy kicsi tréfa, igaz-e?

Nagy jókedvvel s tele kosarakkal indultunk hazafelé. Amint mentünk, mendegeltünk, egyszerre csak egy cserfának az odvából kiröppen egy vadgalamb, s mindjárt le is száll egy ágra, ott elkezd bűgni, burokkolni.

– Láttátok-e – kérdi édesapám –, honnét repült ki az a galamb?

– Láttuk! Láttuk!

– Az ám – mondja édesapám –, fa odvában lakik a vadgalamb, mert nem tud fészket rakni. Pedig – mesélte tovább – szerette volna megtanulni a fészkekrakást. Kérte is a szarkát, hogy tanítsa meg. – Jó szívvvel mondta a szarka, s mindjárt rakni kezdte a fészket, aztán magyarázta, hogy így meg úgy kell azt rakni – Tudom, tudom – mondta mindegyre a galamb. Hej, megharagudott a szarka, s mondta: – No, ha tudod, hát csináljád tovább – s azzal elrepült. De bizony a galamb nem tudta tovább rakni a fészket. Azóta sem tanulta meg.

Íme, három kosár gombával, s két mesével jöttünk haza. Ez a két mese meggyökeredett a lelkemben, soha el nem feledtem. Azért gyökeredett meg, mert erdőben hallottam; erdőben ahol lejátszódott mind a két mese. Mindjárt a mi erdőnkben építette fel a gyermekfantáziám a mézeskalács házat, s amely fából kiröppent a vadgalamb, arra rajzoltam a képet, amint a szarka fészket rakni tanítja a galambot. S amikor később megismerkedtem Kriza szép versével, ennek az erdőnek hallottam zúgását, ebben az erdőben vadgalamb bűgását.

Elek apó (Nagy Imre fametszete)

Hová lett az öregségem?
Újra itt a gyermekségem.
Jó kedvemnek nincs határa,
Itthon vagyok valahára.

Mint a villám szalad a szán,
Látlak immár, édes hazám!
Zúzmarás fák, havas házak –
Mindegy, csakhogy újra látlak!

Nem süt a nap, felhős az ég,
Porzik a hó, csillog a jég,
Felhő, hó, jég, ej, mit bánom,
Repülök a csengős szánon.

Jaj de szépen szól a harang!
Mintha húzná fehér galamb.
Bárki húzza, jól kongatja,
Szívemet megdobogtatja.

Ni, a házunk hogy mosolyog:
„Édes gazdám, Isten hozott!
Hej de jó lesz megpihenni,
Nem zavar itt senki, semmi.”

Hová lett az öregségem?
Újra itt a gyermekségem.
Jó kedvemnek nincs határa,
Itthon vagyok valahára.

Mióta nagyapó lettem

Künn zúg a szél, kavarg a hó,
Behallszik a lármás hahó,
De jó itt benn a szobában!
Pattog a tűz a kályhában.

Kályha mellett üldögélek,
Csak mesélek, csak regélek.
Mese, mese... hoppá, ide!
S ölembe ül kis Évike.

Meg-megesik az is vélem,
Maradásom nincs a székben.
Évikének ha úgy tetszik:
Nagyapó a földre fekszik.

No lám, mire vetemedtem,
Mióta nagyapó lettem!
Beállottam hátsó lónak –
Így is jó egy nagyapónak.

Ahogy lehet négykézlábon,
Végig mászok a szobákon,
S nem bánom, ha nevettek is:
Közbe-közbe nyeríttek is.

Így élek én mostanában,
Bent a jó meleg szobában.
Hol nyeríttek, hol mesélek –
A királlyal sem cserélek.

Üres a ház, üres a fészek...

Üres a ház, üres a fészek,
Magam elé szomorún nézek.
Itt egy szoba, ott más bezárva,
Elnémult, el, az édes láрма.

Hol tegnap még gyermekhang csengett,
Hogy szokjam meg a szörnyű csendet?
Temetőkertnél némább a házunk,
Lobog a tűz, s haj, mégis fázunk.

Vigasztalgat jó nagyanyóka:
Ne búsuljon már, nagyapóka.
Ez a világnak sorja, rendje:
A gyermekek elhagynak rendre.

Ősszel elszállnak vándormadárként,
De visszaszállnak ismét apránként.
Egyik tavaszra, másik nyárra,
S megújul az az édes láрма.

Könnybe borul szemem, de látom,
Hol van az én legjobb barátom.
Jó nagyanyó titkolja, rejti,
Maga búját értem felejtí.

És indulunk kart karba fonva,
Ki a kertbe, lassan osonva.
Tekintetünk jobbra, aztán balra:
Nincs-e gyermek erre vagy arra.

Lelkünk gyermekként képzelődik:
Hátha Évi erre vetődik?
Tán Lacika? Tán kis Döncike?
(Ez a bece. Ez a kicsike.)

Bolond remény, de oly jól esik,
Öreg szívem ez lecsendesíti;
S megtérve, lám, meleg a házunk,
A tűz nem ég már, mégse fázunk.

Búcsú egy vén körtefától

Elszállott az idő fölöttem.
Vén körtefa, búcsúzni jöttem.
Virágodat tán sose látom,
Isten veled, öreg barátom,
Legjobb barátom!

Mi titka volt ifjú szívemnek,
Te reád bízottam, rejtve benned.
Fészkelni rád hiába járnak,
Nem mondtad el szarkamadárnak –
Csacska madárnak.

Könnyem, ha omlott, letörülted,
Fájdalmaim elszenderültek;
S csak rám hajolt virágos ágad,
Eltűntek mind a balga vágyak –
A bűnös vágyak.

Istent dicsérni hozzád jártam,
Legszébb művét benned csodáltam.
Hol van az ember, ki te nálad,
Vén körtefa, szebbet formálhat?!
Nincs szebb te nálad!

Isten veled, ütött az óra,
Hajolj reám még búcsúzóra!
S amivel Isten úgy megáldott:
Még egyszer hullasd rám virágod,
Fehér virágod!

Kis falumtól búcsút vettem

Kis falumtól búcsút vettem,
Ismét pesti ember lettem.
Félve még az utcán végig,
A nagy láрма szinte szédít.

Mint hangyaboly, ha megbojdul.
Nyüzsgő a nép oly bolondul.
Rám taposnak, meg-megböknek.
Hol jobbra, hol balra löknek.

Ha az utcán át kell mennem,
A hideg is kiráz engem,
S amielőtt neki vágok,
Elmondok egy imádságot.

No, jó öreg, kerülj ki most
Száz autót, száz villámot,
Száz fiakkert, száz biciklit,
S tetejébe száz triciklit!

Ó, szegény falusi bátya,
Csuda-e, ha száját tátja?
S szerencsésen ha átére,
Rátaposnak tyúkszemére.

Így élek most napról-napra,
Löknek erre, löknek arra.
Reggel indulok el s dél lesz,
Míg eljutok Évikéhez.

Hej, de hogyha eljutottam,
Feledtek mindent legottan.
Az ő édes mosolygása:
Rossz kedvemnek elmúlása.

Ördög vigye autókat,
A veszettül vágatókat!
Az Évike ölelése:
Jókedvemnek ébredése.

Ördög vigye a villámot!
Az én lelkem otthon jár most.
Évikének csókolása:
Lelkemnek a szárnyalása.

Ha ő ölel, ha ő csókol,
Én nekem ez mindent pótol.
Szemem nevet, arcom ragyog...
Azt hiszem, Baczonba' vagyok!

Húsvéti ének

Gyermekeimnek szép emléke,
Köszöntelek, húsvét vasárnap!
Száll a szívemre égi béke
Ünnepén a Feltámadásnak.

Szárnyakat öltve száll a lelkem,
Ujjongva száll, gyors szárnyalással...

Ím, ott vagyok az ősi telken,
S zsebem tele piros tojással!

Gyermek vagyok, ki házról házra
Kántálni jár piros tojásért,
S gyűl a tojás, gyűl egyre-másra,
Ékesen csengő szavalásért.

Látom magam az új ruhában...
Hej, afféle bécsi rongy a!
Meg van ez szöve igazában:
Édes jó anyám szötte, fonta!

S a pörge kalap, a bokrétás!
S a rámás csizma, a ropogós!
„Ilyen kalapod van-e, hékás?
S hát csizmád ilyen kopogós?”

Hej, ha még egyszer, bár csak egyszer
Láthatnám édes jó anyámat,
Amint fejemre új kalapot tesz fel
S megsimogatja új ruhámat!

Hej, ha még egyszer, bár csak egyszer
Kántálhatnék piros tojásért!
Hálát adnék ezerszer,
S feledném mind, ami csapás ért.

Hej, ha még egyszer... Vége, vége...
A napjaim lassan lejárnak...
Gyermekeimnek szép emléke,
Isten veled, húsvét vasárnap!

Becsüld a népet!

– *Elek fiamnak* –

Dolgos népet ha látsz a réten,
Köszöntséd őt, köszöntséd szépen.
Bár ócska, foltos a ruhája,
Kincseket ér az ő munkája –
Becsüld a népet!

Neked pihenés a meleg nyár.
Te alszol s ő munkába kezd már.
Peng a kasza már virradatkor,
A legszebb álmot alszod te akkor –
Becsüld a népet!

Hej, mit művel kérges tenyérrel!
Ellát téged puha kenyérrel.
Még éjjel is hordja, mit nappal
Összegereblyélt, – le a kalappal!
Becsüld a népet!

Ne irtózz a kérges tenyértől,
Fogd meg bátran, tétova nélkül.
A kéz, amely vért verejtékez,
Szebb, mint amely aranytól ékes –
Becsüld a népet!

Óh, ez a kéz! Áldott egy kéz ez,
Ma itt, holnap tán harcban vérez;
Arany kalászt vág ma kaszája,
S embert, ha vészben szent hazája –
Becsüld a népet!

Szeressed őt, véreimből vér, te!
Ne feledd: honnét eredtél te;
Hogy vagy te is a sarjadéka,
Dolgos, harcos nép maradéka –
Becsüld a népet!

Kisbaconi temetőben

Kisbaconi temetőben
Most van a nap lemenőben,
Rávetődik a sugára
Jó szüleim sírhalmára.

Egykor régen, haj de féltem,
Ha temetőkertbe léptem!
Vége már a félelemnek:
„Nagyapóék” itt pihennek.

Testem, lelkem hogyha fáradt,
Ide jöni érzek vágyat;
Ide jövök este, reggel,
S beszélek az öregekkel.

Elmondom, hogy bárhol járok,
Mindenütt gondolok rájuk,
Hálás szívvel, könnyes szemmel,
Gyermeki szent szerelemmel;

Hogy mit írtam sok-sok könyvben,
Mind tőlük kaptam örökben,
S ha van a szívemben szeretet,
Ez az ő szívükből eredt.

A forrását minden jónak
Köszönhetem „nagyapónak”.
Nagyapónak s a párjának:
Az én édes jó anyámnak.

Oh, áldott föld, szent sírhalom,
Szálljon reád csend, nyugalom!
S hogyha pályám megfutottam,
Én is itten nyugodhassam!

„Mi egy könyv? Egyásra való következtetése apró jeleknek. Semmi több. Az olvasónak magának kell előhívni a formákat, színeket és érzéseket, amelyeknek a jelek megfelelnek. Tőle függ, hogy a könyv fakó legyen vagy ragyogó, izzó vagy jéghideg. Ha jobban tetszik, azt mondhatnám, hogy a könyv minden szava egy-egy rejtelmes ujj, amely úgy érinti agyvelőnk egy-egy idegszálát, mint valami hárfa húrját, és hangot ébreszt zengő lelünkben.”

Anatole France

A Székely Útkeresőtől az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóig

avagy

Előbeszéd az előkészületben levő Székely Útkereső 1990-1999-es antológiájához

Miközben Marosvásárhelyen 1990 tavaszán a „márciusi események” napjai tombolnak, tőle alig 100 km-re DK-re, Székelyudvarhelyen, a köztudottan kultúrákedvelő, iskolacentrikus kisvárosban irodalmi és közművelődési folyóirat-alapítói lázban ég egy huszonéves fiatalember, Beke Sándor, aki még csak abban az évben, késői érvénnyel szerzi meg Nagyváradon újságírói szakképesítését.

Fiatalos lelkesedéssel – netán a lehetséges buktatók bagatellizálásával is – vágott bele ebbe a „szép kaland”-ba? ... nehéz volna utólag egyértelmű választ adni a kérdésre. De nem is ez a fontos, a felmutatható eredmény az, ami számít. Mert amíg körülötte, az erdélyi magyar ugaron (is) egyre-másra hullanak a '89 után indult kérszélű lapok, a *Székely Útkereső* évről-évre izmosodik, rangos írógárdát serkent alkotó együttműködésre és értő befogadókát gyűjtve maga köré, ismételten igazolni tudja, hogy nem csak vájt fülű kevesekhez szól, hanem olyan olvasóközönség áll mögötte, akik igénylik a lapot, pont éppen egy ilyen művelődési-irodalmi folyóiratra van szükség ebben a régióban.

És lám öt év múltán, 1994-ben egy alig több mint száz oldalas kis antológiában közreadott lustrummal már azt is bizonyította – mert a kis kötet kelendőse minden ékes-szólásnál meggyőzőbben beszélt –, hogy jó úton halad, ha a kikérülhetetlen göröngyökbe – a papírák és a nyomdaköltségek meredek emelkedése következtében élőállott nehézségek okán – óhatatlanul bele-belebotlik is néha. Mert hogyan másként magyarázhatnánk meg azt a tényt, hogy az eredetileg havilapként indított folyóirat időszakonként csak akkor tudja a csődbejutást elkerülni, ha összevont számokat jelentet meg? Előbb csak egy-egy duplaszám jelzi a nehézségeket, később már triplázásra is rákényszerül, és havonta való jelentkezést is – hallgatólagosan – egy-egy két hónapra bejelölhető bibliográfiai tétellel kényszerül lecsökkenteni, hogy azután 1995-től újabb „nadrágszíjszorítás” következék, negyedévre karcsúsodjon a lap s az is 1-2-3-4-es számozással már csak évente egyszer kerüljön piacra. De a harcot nem adja fel, mindmáig állja a sarat. Hogy 1991-ben még *Erdélyi Gondolat* cégjelzéssel könyvkiadót is alapít, amely eddigelé immár jó félszáz címet jelentetett meg a hazai magyar írástudók műhelyeiből, szintén Beke Sándor szívósságát, intellektuális célkitűzéséhez való konok ragaszkodását bizonyítja. Az eredmények pedig őt igazolják mert az Erdélyi Gondolat kiadásában megjelent munkák egytől egyig sikerkönyvek lettek.

Amikor aztán 1998-ban a folyóirat kilencedik évfolyamába lépett, új füzetes sorozatot is életre hívott *Székely Útkereső Kiadványok* címmel, ahol egyetlen év leforgása

alatt széles pászmát átölelő, de – egy kivétellel – szorosan székelység-centrikus tematikájú tíz tanulmánnyal örvendeztette meg hűségese olvasóit. Ha még azt is megemlíthetjük, hogy 1995-től kezdődően mind a folyóirat számait, mind az Erdélyi Gondolat kiadónál napvilágot látó könyveket és a *Székely Útkereső Kiadványok* füzetait saját officinájában nyomtatja, és nem is akárhogyan, újból csak meg kell hajolnunk teljesítménye előtt. Mert a kezdetben tartózkodóan, mondhatnánk nemesen egyszerű, többnyire egyszínű borítóval megjelenő könyvek hovatovább egyre igényesebb külleműek lesznek. Voltak persze a kiadó „hőskorában” is kimagaslóan szép borítójú, vagy akár belső illusztrációkat is tartalmazó kiadványok. Példaértékűnek kell tartanunk mindjárt a Molnos Zoltán megrázóan a témára hangolódott, Holdra néző halálmadarát, éppen Beke Sándor legelső verseskötetének, a *Madártemetőnek* a címlapján (1993). De kötelezően meg kell említenünk ugyancsak 1993-ból Eminescu *Az Estcsillag* című, Ráduly János kongeniális újrafordításában közreadott kis kötetét is, ugyancsak Molnos Zoltán címlapjával és mindössze három belső illusztrációjával. Mert a dicsőítő jelzőt akkor is igazságosnak érzem, ha egymás mellé tesszük a Franyó Zoltán fordította, és a temesvári Facla Kiadónál 1972-ben bibliofil igénytel, díszkiadásban megjelentetett trilingvis (román, német, magyar, azaz: Luceafărul – Der Abendstern – Az Estcsillag) kötetet, tizenkét leheletfinom tollrajzával. A mérleg serpenyője mind a fordító, mind a könyvillusztrátor szempontjából az Erdélyi Gondolat kiadványa javára mozdul el: a kevesebb több lett! Jöttek ezután újabb és újabb kiadványok, ám a Székely Útkereső és az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó termékei immáron kiegyensúlyozott, magabiztos léptekkel haladnak a maguk útján, vállalt szerepüket öntudatosan betöltve. Joggal vonhatta le Fodor Sándor a Nagy Olga-Féja Géza levelezését tartalmazó kötet megleghangú, empátikus méltatása kapcsán A Hét 1999. 10-es számában (márc. 11.) az alábbi következtetést: „Az Egy barátság története címen kiadott Féja levelek »gazdájá« egy kisebb, székelyudvarhelyi kiadó, az Erdélyi Gondolat. A könyv szerény, de ízléses kiállítású – ugyanakkor, azt hiszem, az elmúlt esztendő egyik legfigyelemremél-

több kiadványa, ide számítva a nagymúltú Kriterion, a Polis és a többi, kisebb-nagyobb, mindenképpen jelentős kiadó könyveit is. Aki elolvassa, annak egyszeriben barátjává válik (...) mind a levelek címezte, mind pedig azok immár huszonegy éve elhunyt írója."

És most, íme, szerkesztői asztalunkon van, kezünkben tartjuk a Székely Útkereső hasábjain tíz év leforgása alatt napvilágot látott írások kvintesszenciáját, a készülő AN-TOLÓGIA anyagát, mintegy mérlegkészítés gyanánt. Ön-ként adódik a felteendő kérdés: hogyan tovább? Mert a szerkesztőség – tíz év után – most már úgy döntött: teljesen „átvág” a könyvkiadás útjaira. A válasz rárfemel a kérdésre: csak így tovább! Mindnyájan tudjuk, hogy az Erdélyi Gondolat Kiadónál megjelent könyvek „próbajáratása” mindig a folyóirat lapjain történt, s elmondhatjuk azt is, hogy a megelőlegezett siker jegyében. Lássuk csak a legutóbbiak közül szemelgetve például a '98 karácsonyára kiadott, sok gyermeknek örömet hozott verses-mesés könyveket: *Megszólal az aranycsengő; Hajóval a Déli-sarkon; A galambleány*; mindhárom csakúgy hozzá tartozik a Székely Útkereső profiljához, mint az Ábrahám János (A. J.: Aranyosrákos, 1931. jan. 17. – Budapest, 1996. máj. 22.) nagysodrású *Picula-trilógiája*, melyben az erdélyi (Torda környéki) roma etnikum mindedig legtokéletesebb, belülről ábrázolt leírását adja. Sajnos, hogy a szerző csak az I. kötet megjelenését érte meg; az 1995. nov. 2-i, a kolozsvári Röser Könyvesházban volt emlékeztető bemutatás után fél évvel – amikor is Mózes Attila és Király László méltatták az író kiváló teljesítményét, Krasznai Paula színművész pedig részleteket olvasott fel a regényből – Budapesten, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Urológiai Klinikáján sem tudták egészségét visszaadni. Hamvait hazahozták, s elhunytja után hat nappal Kolozsvárott a Kismezői temetőben helyezték örök nyugalomra.

Legyünk hálásak mégis a sorsnak, hogy Ábrahám Jánost nekünk adta, és, hogy van egy Beke Sándorunk is, aki posztumusz műként helyet biztosított kiadványai között a *Szegényember csikója hamar ló* című *Picula I.* után *A boldogság útján (sosem tudtam menni)* alcímű „második tekerés”-nek is, s a regényfolyam harmadik eresztése, a *Volt szeretőm tizenhárom* alcímű – Lászlóffy Aladár szavaival „emeletesen kisebbségi: magyar-román, cigány-magyar világot” ábrázoló – trilógia utolsó kötetének is.

Elkalandoztunk kissé; térjünk vissza befejezésül a készülő, a szerkesztés alatt levő Székely Útkereső Antológiához. Azon kívül, hogy lebilincselő olvasmány, a diffúz ismereteket segít összefüggő koordináta-rendszerbe telerelni, ezért is érdemes majd elolvasni. Persze annak, akinek nem volt alkalma első közlésben találkozni az egyes írásokkal, még fokozottabban ajánlható antológiánk.

Végül álljon itt Victor Hugo egyik szép metaforája: „Aki az olvasók táborát növeli, kenyeret oszt szét. Mikor Krisztus ezt a szimbólumot megteremtette, a könyvnyomtatásra gondolt. Ez az ő csodája. Íme, egy könyv. Ebből öt-ezer, százezer, millió lélek táplálkozhatik, az egész emberiség. Krisztus kenyér-csodatételében benne rejlik Gutenberg könyv-csodatétele. Egyik magvető a másikat követi.”

Gábor Dénes

KIADVÁNYOK

A Székely Útkereső Kiadványok című sorozat – immár tizenöt éve – töretlen célt követ: a székely szellemi néphagyomány ápolását és köztudatba vitelét. A 12-50 oldalas füzetek (a székelyudvarhelyi folyóirat, a Székely Útkereső kiadványai) elsősorban folklorisztáinknak és néprajzkutatóinknak nyújtanak közlési teret, ugyanakkor sürgető olvasói igényt elégítenek ki, amikor a fél évszázadon át tabuként kezelt, folklór körébe tartozó témák kifejtését teszik lehetővé.

A sorozat rendhagyó kötettel indul: a fiatalon elhunyt székely költő, Vass László Levente (1955-1979) hátrahagyott verseinek a közlésével (*Egyedül az éjszakában*). A székelyudvarhelyi születésű östehetséget Szócs Géza mutatja be, versben Balla Zsófia, grafikában pedig Csutak Levente idézi fel a korán ellobbant költő alakját.

A székely humor, a csavaros észjárás nyilvánul meg az anekdotákat, adomákat és vicceket tartalmazó *Krokodilok a Küküllőben* és a *Kicsi számár, nagy számár* című füzetekben (Kész Csaba Levente, illetve P. Buzogány Árpád gyűjtése). Nagy Olga ezúttal a népmeséről értekezik tapasztalt néprajzkutató és meseíróként (*Hamupipőke igazsága avagy Mit tanulhattok a mesétől?*). A sorozat gerincét folklorisztikai jellegű tanulmányok alkotják. A moldovai, gyimesi és hétfalusi csángókat mutatja be a *Csángók* című – Ferenczi Géza, Szócs János és Tankó Gyula nevével fémjelzett – kiadvány. *Gyimesi csángó népszokásokat* a Gyimesben élő Tankó Gyula ismerteti. Maroszéki népszokásokat szed csokorba Barabás László (*Karácsonytól pünkösdig*). István Lajos pedig korondi kutatómunkájának a terméséből nyújt izelítőt (*Babonás népi gyógyítások Korondon, A korondi aragonitbánya története*).

Sürgető olvasói igénynek tesznek eleget azok a kiadványok, amelyek a diktatúra idején féltve őrzött, lappangásra ítélt szellemi értékeink feltárására vállalkoznak. Csiksomlyóról, a nevezetes búcsúhelyről szólnak a *Csiksomlyó, a Székelyföld Rómája* című füzetbe tömörített jeles írások. A pünkösdi búcsú eredetét, a ferencesek kolostorához tartozó templom történetét, a kegyszobor legendáját és a gyimesiek búcsújárását taglaló írások szerzői között Márton Áron és P. Boros Fortunát nevével is találkozunk. Gábor Dénes a Székely Himnusz történetét ismerteti; a kis füzet kottamellékletéből bárki elsajátíthatja a kilencvenes évektől szabadon szárnyaló magasztos éneket (*Gondolatok a Székely Himnuszról*). Róth András Lajos A székelyföld leírásának sajtóvisszhangjából szemelgetett egy kis kiadványra valót *Orbán Balázs – korok tükrében* címmel. Ráduly János, a rovásírás neves szakértője tömör szintézist nyújt át az olvasónak a rovásírás emléktárházáról és sajátosságairól. Tanulmánya, a *Nemzeti kincsünk, a rovásírás* az erdélyi rovás emlékek értékes tárháza.

A Székely Útkereső Kiadványok című sorozatban több kiadvány van előkészületben levő munkái közül hadd említsünk meg néhányat: Gálfalvi Gábor: *Székelykeresztúr környéki lakodalmi költészet*, népdal-szövegeket tartalmaz P. Buzogány Árpád körispataki gyűjtése (*Volt szeretőm tizenhárom*), Kisgyörgy Imre *Kopjafák – régen és ma* című füzet, egyben útmutatóként is szolgál a hitelességre törekvő mai kopjafa-készítők számára; Kovács Piroska *Örökségünk: a székelykapu* című füzet, néphagyományaink őrzőéhez és nemutolsó sorban a székelyföldre látogató ismerkedő turistákhoz is szól. A készülő kiadványból idézem: „Isten áldása legyen mindazon, ki békésen be- s kilép a kapun.”

Isten áldása legyen a szerzőkön is, s a Székely Útkereső kiadvány-sorozatán, akárcsak a jószándékú, tanulmánygyógyító olvasón!

Csire Gabriella

KIADVÁNYOK

Nem a spanyol viaszt találom fel akkor, amikor kénytelen vagyok leírni a sajnálatos közhelyet: a romániai magyar költészet igencsak mostohagyermek a — ma sem tudni merre tartó — átmeneti időszaknak. Nos, úgy tűnik eme „dicső korszaknak” megvan a magát „magyar versírónak” nevező ifjú nemzedéke, amelynek egyes díszpéldányai ekként vélekednek: ha egyszer *átmenet* van, akkor ahhoz *átmeneti versikék* dukálnak! De ahogy az átmenet magamutogató csalóányai ezt elképzeli — mi több, „zenialitásukat” drága papírra nyomtatva próbálják rántukmálni —, attól gyomorrontást is kaphat az olvasó. (...) Talán ezért is kellene az efféle „árut” a művelődési minisztériumok támogatása helyett inkább az egészségügyi minisztériumok illetékeseivel jóváhagyatni...

Hogy miként sülyedhetett le ennyire — bár szerencsére van kivétel is — a mai fiatal líra értékrendszere? Talán azért, mert a nagy beleélő képességet gyakran összetévesztik a tehetséggel. (...) És mindez — anno domini — 1997-ben történik, amikor a határok nélküli magyar költészet kezd visszakanyarodni a líra hagyományörző, klasszikus értékei felé. De sajnos, még mindig vannak Simon Attilák, azaz „átilányi” kerékkötők, akik „szarnak a diplomájukra” (Simon Attilát idéztem), csupán azért, hogy költőknek nevezhessék magukat, vagy azon a címen, hogy José, netán egy reklámplakáton díszelő hölgy ismerősei, barátai. A bajt az is tetézi, hogy az „irodalomfelelősök” vajmi keveset tesznek azért, hogy megfékezzék ezt a mesterkelt arcátlanokodást. Sőt, a romániai magyar kritika kormánybotját holmi *Láthatatlan Kollégium*, másod- vagy harmadéves „nyálás”, „zöldfülű” egyetemistáira bízzák azok, akiknek egy céljuk lehet csupán: *saját értékeiket bevinni az erdélyi kultúra köztudatába* úgy, mintha ezek lennének csupán a „maradandó, igazi” remekművek a romániai magyar irodalom eme korszakában. A „láthatatlan kollégisták” aztán nem átnézik belekötni még azokba sem, akik már akkor értékeket teremtettek, amikor eme *gyermekien manipulálható* „bábuk” az anyatej után esdekelve édesanyjuk mellbimbóját szopikálták vagy éppen — Simon Attila példáját követve — „egyet rotytantattak” no, nem a diplomára vagy a költészetre, hanem a kétszerfőzött pelenkába. Ezek a botcsinálta kritikusok viszont az Átilákat pártfogásukba veszik és megpróbálnak sztárt faragni belőlük: nem a nagyközönségnek, hanem a rokonságnak, ismerősöknek, évfolyamtársaknak, kocsmabeli barátoknak. Kár a benzinért! — inthetnének le őket. Hiszen José barátai amúgy is tudják, mitől döglök a légy és önmagukat nevezik ki sztárokká, miközben az első nőtényt (értsd: a reklámplakáton díszelő hölgyet) lyukas zsebeiken át kikandikáló „szerszámaikkal”, pardon!, „csillagos életükkel” szögeznek a falhoz. Ez ám a költészet! Bár első és utolsó látásra is az egész inkább a líra „megerősztolását” bizonyítja.

Egy neves könyvkiadó gondozásában nemrég megjelent egy „jegyzetfüzetnyi” kötetecske*, amely nem csak hasmenést okozhat, hanem csömört (lásd a „Csömörkényi” című röfögést — 14. oldal) is kiválthat az olvasóból. A hashajtó kétségtelenül hatásos, de az a hibája, hogy nem adtak melléje használati utasítást. Pedig az efféle „csodaszereket” nem szabadna anélkül forgalomba hozni, hogy bár egy előszónyi írásban ne figyelmeztetné a tisztelt olvasót a képzavaroktól hemzsego és izzadságszagú kotyvalék mellékhatásaira. Ennek hiányában tehát meg kell elégedni a szóban forgó kötetecske lapalji jegyzeteivel (értsd: a füzetoldalak alján vastagon szedett sziporkázó „hitvallással”).

De lássuk csak, mit ír Simon Attila, José barátja az „Átilá”-ban Átiláról. Azt azonban még előre kell bocsátanom — mivel a szerző minden jogot fenntart, beleértve a sokszorosítást, a nyilvános előadást, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is — hogy csak módjával merek szó szerint idézni a kötetből. Bár a 61., azaz utolsó oldalt (amelyen az értékes alkotás „Alkotása” található) olvasva elméláztam, vajon miért nem írták oda a kötet elejére a következő mondatot is: „Minden jog fenntartva, beleértve a kötet olvasásának a jogát is. Így talán még menteni lehetett volna a menthetőt...”

A kötet első verse kétségtelenül elárulja a névváltoztatás kényszerét, ami nem meglepő, hiszen ha valakit gyakran „csezegetnek” — így, szó szerint! — akkor megfontolandó a jótanács... Még akkor is, ha az csupán a „rézfazú baglyok” nyomására történik.

Simon Attila SZÉGYENKÖNYVE

avagy
„Katt-katt”, „sika-taka”,
„röff, röff”, „vaúúú”,
„pá, na” ... k ö l t é s z e t...

Ezután következik a „Mese” birodalma ahol Átilával öt-lábú lovon száguldozhatnánk..., ha volna kovács, aki megpatkolná a parázsevvő táltos ötödik végtagját. Vagy tán az efféle mesére elszenderedő csecsemő olvasók mégis tudják a hatlábú kovács címét? Meglehet, hogy ez csak egy következő kötetben fog kiderülni.

Megdöböntő fohással folytatódik a kötet. A meglepő az, hogy dupla vodkába fojtott ima száll a sorok közül Istenhez. De a foházkodón már az Isten sem tud segíteni, így hát a Rasputintól önmagába szédülten — keresztben vagy hosszában — elfekszik egy keresztnek vélt kocsmasztal alatt... És a vodkázásnak még nem szakad vége, egészen addig, amíg a költői vénában a vér „vodka-viola” színűvé nem változik. Még szerencse, hogy a kocsmasztal alatt elfekvőket nem fűjtatják fiolába...

A vodkamámorból való ébredés után csakis egy szerelmi vallomás következhet, amely attól igazán eredeti, hogy nem szerenád, hanem röfögés formájában hangzik el. Hogy nevetés közben mit válaszolt erre a kedves, azt csak sejteni lehet. A versike stílusát, ritmusát követve valami ilyesmit válaszolhatott:

Röff, röff, Átila, Átila,
a madárnak is van agyara.

A '89 decemberében letűnt korszak egyik költője (kolléga/barát?) is megkapja a magáét, bár az elharapott szavakat olvasva nem tudom megállapítani: a mőc lány megerősztolása büntett-e vagy érdem? Ezek után akár jónak is mondható versike következik. De amikor kiderül, hogy azokat egy Sztár szavaiból válogatta össze a saját nevének

megszállottja, az immár József Attilával azonosuló Átila, rögtön óvatosabbá válik az olvasó.

A kötet vége felé, mintha nyomdai hiba csúszott volna be. A második „Mese” ezúttal nem csecsemőknek szól, de annyira megkapó, hogy önkéntelenül is versírára fakad tőle a költővé váló olvasó. Valahogy így:

Mese-mese-meske
Szarus Áti leve
nesze olvasd Emese
most már versem születe.

A füzetben olvashatunk a Tünetnyíróról is, amely első pillanatban homoszexuálisokhoz írt ódának tűnik („Tartsd a feneked”), de szerencsére a harmadik sor után kiderül, hogy tulajdonképpen egy költő-barát betegségéről van szó. Vajon a barát bevette-e ezt a keserű pirulát?

Az ötvenegy „alkotás” között van két versike, amely feltétlenül az utolsó oldalakra kívánczokra. Ugyanis akkor felállítható lett volna Átila Egyenlete:

SZÁMVETÉS = ZÉRO.

Mit mondhatna még a becsapott olvasó az Átiláról? Az olvasók nevében is további sok sikert kíván neki a „rézfaszú baglyok”, a „marha farok”, és a „kiduvasztott fenekék” birodalmában, de azt sugallja neki, hogy ne „bitorolja Isten áldását”, hogy a továbbiakban csínjában kell bánni a „kurva mindenséggel”, a jó Istennel, akit nem érdemes „dupla vodkában bevenni”, mert ha az olvasó vagy a Láthatatlan Kollégium nem is, de az Isten egyszer megelégedi Átila cselekedeteit és „vodka-violás” fejét belemártja „a kurva mindenség” „tisztítatlan véccészséjébe”, ahol aztán Átilának nem lesz szüksége kiemelt lapalji lábjegyzetekre, mert szó nélkül kell majd lenyalnia a „szart” saját diplomájáról. De mégis megnyugtató, hogy a szerző már magzat korában „a vizelet és bélsár melegében” észrevette: „elvesztette emlékezetét” és teszem hozzá: a tehetségét is.

Az olvasónak pedig azt ajánlom, hogy ha netalán kételkedik észrevételeim helyességében, a Pallas-Akadémia könyvesboltjaiban (mert csak ott lehet megvásárolni a kötetet – tudtommal) az „Átila” megvásárlása előtt, potom 7-8 perc alatt végigfuthat a „jegyzetfüzetecskén”. Megjegyzem a világos borítón már messziről feltűnik egy alak, a feje nem látszik, valószínű Simon Attila, a szerző az, aki éppen a diplomáját tartja ilyen óvatosan a feneké alatt, és bizonyára a „csúszópénzt kérő tanfelügyelő” hatására végzi a kötet ötödik oldalán, a „bemutatás”-ban beharangozott székelését, magyarul és ahogy ő írja: szarik a diplomájára. És mindezt az olvasók gyönyörűségére és örömére, mert nekik is jut belőle bőven a borító alján a szégyenkötetet kiadó könyvkiadót bemocskoló szag körül: Pí-há!...

De az „Átila” elolvasása mégsem volt számomra haszontalan, magam is hamarosan kedvet kaptam a versírára, és sebtében a következő versikére fakadtam:

Tila, tila, tilárom
Átilácskát imádom,
mert José a barátom.

Megjegyzem, hogy a kritikában szereplő idézőjeles kifejezések a Simon Attila kötetéből valók. Befejezésül hadd idézzünk még a modern költészet örömére: „Katt-katt”, „sika-taka”, „röff, röff”, „vaúúú”, „pá, na” ... k ö l t é s z e t ...

Széki Barnabás

*Simon Attila: Átila (Verse? Minéműségek? A belső címlapon se jelölik a műfajt – szerző megj.). Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1997.

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Irodalmi és művelődési folyóirat

1990-ben alapította: Beke Sándor

Megjelenik Székelyudvarhelyen

Főszerkesztő:

Beke Sándor

Szerkesztőség:

Csire Gabriella

Kozma Mária

Róth András Lajos

A lap fő munkatársai:

Beregszász (Kárpátalja): Penckőfer János

Brassó: Lendvai Éva, Szenyel Sándor, Ugron Levente

Budapest: Bakay Kornél, Balázs Géza, Csiki László, Domonkos János, Görömbei András, Gyárfás Endre, Nagy Gáspár, Páll Szilárd

Bukarest: Barabás István, Cseke Gábor, Éltés Enikő

Csikszentdomokos: Nagy Irén

Csikszereida: Forró Miklós, Kardalus János, Kelemen Katalin, Szócs János

Halmaj (Magyarország): Cseh Károly

Kibéd: Ráduly János

Gbelce (Csehszlovákia): Liszka József

Gyimesközélpok: Tankó Gyula

Kolozsvár: Ábrahám János, Balogh Edgár, Benkő András, Cseke Péter, Csomortáni Magdolna, Egyed Ákos, Ferenczi István, Fodor Sándor, Gábor Dénes, György Zsuzsa, Imreh István, Jancsik Pál, Keszeg Vilmos, Marton Lili, Murádin László, Nagy Olga, Tőkés István

Margitta: Papp Attila

Marosvásárhely: Barabás László, Gergely Róza, Kovács András Ferenc, Tóth István, Török László

Miskolc: Hajdú Gábor, Horpácsi Sándor

Nagyvassalonta: Dánielisz Endre

Nagyvárad: Fábián Imre, Gittai István, Jakobovits Miklós, Pataki István, Szűcs László

Sepsiszentgyörgy: Mészely József, Veress Dániel, Zsigmond Győző

Székelykeresztúr: Gálfalvi Sándor, Fekete János, Fülöp Lajos

Székelyszentlélek: Bálint László, Balázs Dénes

Székelyudvarhely: Ferenczi Géza, Hubbes Éva, Komoróczy György, Kovács Sándor, Lőrincz György, Lőrincz József, P. Buzogány Árpád, Szabó Barna, Vofkori György, Vofkori László

Temesvár: Deme János

Zilah: László László

Zürich (Svájc): Csihák György

Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó

Felelős kiadó: Beke Sándor

Kereskedelmi igazgató: Beke Klára

Számítógépes szedés és tördelés: Erdélyi Gondolat

A szerkesztőség postacíme:

4150 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87, HR megye

Telefon: 00-40-66-212703

Folyóiratunk kapható Erdély könyvesboltjaiban

Megrendelhető a szerkesztőség címén

Nyomtatva az Erdélyi Gondolat Nyomdája Székelyudvarhelyen

Felelős vezető: Beke Sándor igazgató

10 éves a Székely Útkereső

Tizedik évfolyamához érkezett a Székely Útkereső. Az a folyóirat, mely az 1989-es decemberi romániai változások után harmadik sajtókiadványként jelent meg 1990 áprilisában a „templomok és iskolák” városában, a Székely Athén fellegvárában, Székelyudvarhelyen. Most, ezekben a pillanatokban, amikor az Erdélyszerte elismert és nagyrabecsült irodalmi és művelődési folyóirat fennállása 10. évfordulóját ünnepli, s a lelkes szerkesztőség tagjai pezsgős poharakkal koccintanak Székelyföldön az erdélyi „szellem” terített asztala fölött, mégis el kell mondanunk olvasóinknak, hogy nemcsak ünnepe-lünk, hanem búcsúzunk is. Ünnepe-lünk, de búcsúzunk... Mégis kettős ünnep számunkra ez: ünnepe-lünk – felemelt fejjel és búcsúzunk – fel-emelt fejjel. Nem az anyagi háttérre, nem nyomdai és terjesztési nehézsé-gekre, nem a szerkesztők áldozatkész munkájának nehézségeire hivatkoz-va, hanem arra, hogy olvasóinkat ezentúl nagyobb terjedelmű kiad-ványokkal és könyvekkel akarjuk megörvendeztetni. Ezért indítottuk útjára a folyóirat jogutódját, a **SZÉKELY ÚTKERESŐ KIAD-VÁNYOK** című sorozatot, azt a fő-rumot és lehetőséget, ahol eddigi munkatársaink nagyobb lélegzetvéte-lű írásait is publikálhatják és nem utolsósorban azt a másik lehetőséget, amit a Székely Útkereső folyóirattól 1991-ben „kinőtt” és a mára már „fel-épült” könyvkiadónk, az immár hatá-rokon túl is népszerűségnek örvendő **ERDÉLYI GONDOLAT** kínál.

A Székely Útkereső Kiadványok sorozat elindításának ötlete már a lap első számainak a megjelenése ut-án felmerült, de akkor valóban a nyomdai nehézségek késztettek arra, hogy az 1991-ben megjelentett első kiadvány után szüneteljen. Az Erdé-lyi Gondolat Könyvkiadó pedig a Székely Útkeresővel párhuzamosan nötte ki magát Székelyföld egyik szellemi műhelyévé, nyitott kaput – történelmi, néprajzi, irodalmi, mű-velődéstörténeti, nyelvművelési,

szociológiai és gyermekirodalmi ki-adványaival tarsolyában – az egye-temes igényű magyar olvasó előtt.

Nem dicsérjük, nem is bíráljuk munkánkat, engedjük, hogy olvasóink tegyék meg ezt és nem utolsósorban az irodalomtörténet (sajtótörténet), mely évtizedek múlva mondja ki majd a „végső” szót. Azt, hogy van-e, volt-e igazán „méltó helyünk” a „ma-gyar házban” a tulipános bölcső körül.

ÜNNEP ÉS BÚCSÚ avagy EGYIK KEZÜNK- BEN ZÁSZLÓ, A MÁSIKBAN PENNA

A szerkesztőség, mégis úgy érezi, hogy a lapunk hasábjain megjelent írásainkkal, „szellemi útkeresésünk-ke” az erdélyi magyar olvasót buz-dítottuk helytállásra, a kiejtett és a le-írt magyar szó megbecsülésére, a szülőföld tiszteletére és szeretetére, kultúránk, hagyományaink, szellemi és erkölcsi értékeink maradéktalan vállalására a Székelyföldtől a Barca-ságig, Csángóföldtől a Partiumig, Bá-náttól a Szeret völgyében élő moldvai csángó-magyar településekig.

Az ige és a hit értékére és hatalmá-ra buzdítottunk és figyelmeztettünk. Arra, hogy a kiejtett és leírt szónak „súlya” van életünkben és arra, hogy hit nélkül nem lehet élni, bármennyire is befolyásolna jól vagy rosszul a kör-nyező világ. Arra tanítottunk és azt üzentük, hogy a kiejtett vagy a papírra vetett szót vállalnunk kell! Mint aho-gyan mi is felemelt fejjel és egyenes gerinccel vállaljuk a 10 éves Székely Útkeresőben a nyomdafesték színébe öltöztetett szavakat.

Első számunk beköszöntő cikké-ben írtam: „A Székelyföldön is meg-kondultak a harangok. És szóltak, és Európa-szerzte jelezték a szabadságot. A mi szabadságunkat”. Akkor 1990-et „írt” a naptár. Most, tíz év múlva, ismét hallom a harangokat. Az erdélyi harangok hangja ez, mely – ebben az „átmeneti”, sok gazdasági nehézség-gel birkózó világban – méltó helytál-lásra és itt-maradásra buzdítanak. Itt-hon maradásra.

Ha első lapszámunkban, 1990-ben a lap főszerkesztőjeként, azt kö-szöntem meg Istennek, hogy ke-zünkbe nyújtotta szellemiségünk ép-ületének aranykulcsát, azt a kul-csot, mellyel „útkereső szellemépü-letünket” kinyithattuk és „szobáiba” hívhattuk a magyar szót áhító olva-sót, most azt köszönöm meg Gond-viselőnknek, hogy erőt adott tovább építeni és megerősíteni azt a szelle-mi épületet, melyet időközben bäs-tyákkal erősített várrá alakítottunk. Most itt állunk „édes anyaföldün-kön” újabb terveket dédelgetve – a bástyán. Fent a magasban. Egyik kezünkben zászló, a másik kezünk-ben penna. Így lépünk tovább, föl-cserélve a lapszerkesztést a könyv-kiadás nehézségeivel.

E szavakkal és gondolatokkal bú-csúzik a Székely Útkereső. És szám-talan köszönettel, amiért olvastak, amiért szerkesztőségi postaládánk kis ajtaját „kopogtatta” rengeteg le-vél, olvasótól, szerkesztőtől és a „végek „szellemparipáin” lovagló számtalan munkatárstól: Nagyvá-radtól Marosvásárhelyig, Gyimes-középlaktól Temesvárig, Kőbölkút-tól Margittáig, Székelyudvarhelytől Beregszászig.

Kívánjuk, hogy az általunk kita-posott „ösvény” országúttá széle-sedjék minden olvasónk, szerkesz-tőnk, munkatársunk előtt és vizes-sen el mindannyiunkat az erdélyi magyar szellemiség képviselőiként Európa kivilágított útjai felé.

Beke Sándor
főszerkesztő